

Antoni Tudurí



Enginyer tècnic i investigador

Pregó i poble

Enguanys m'ha tocar pronunciar el pregó (no confondre amb «sermó», encara que fos laic o «pel civil») des de dalt d'una tarima que me va situar per damunt de tothom d'una manera artificial; els pregons que jo record d'al·lot eren molt més planers. Probablement va ser més un «sermó» com aquells que pronunciaven els capellans els dies de celebració espacial, com ara un casament, aprofitant que hi havia entre els assistents gent que mai no entrava a l'església.

Rallant dels pregons

Esther Riudavets Vidal dalt la Sala l'any 1991, tots els batles havien estat homes. Ara sembla que les dones guanyen per 5 a 3.

He optat per rallar dels aspectes diferencials d'Es Castell en relació a les altres poblacions de l'Illa. Ja veurem com me nen sortiré. Esper que no sigui el «Pregó» més desastrós de l'història moderna des Castell.

Per tant, com a fil conductor, rallaré de les coses que diferencien Es Castell dels altres pobles de l'Illa.

Abans he citat la paraula «Poble». I bé, què és un poble? Tenim varies accepcions; la primera és un conjunt de cases, generalment agrupades al voltant d'un edifici singular, quasi sempre una església, d'on surten carrers en totes direccions. Un exemple molt clar és Alaior, a dalt d'un turonet hi ha l'església de Santa Eulàlia i al seu entorn les cases ocupant les falles del turó.

Bé idò, Es Castell crec que és l'únic poble de Menorca amb l'església ubicada enfora del centre de la població. Val a dir que els anglesos havien previst una església anglicana on ara hi ha l'escoleta, però van començar fent (o fent fer) els quaters que rodegen aquesta plaça d'armes i no van tenir temps de dedicar-se a edificacions eclesiàstiques, al contrari dels catòlics que sí van fer via.

Ja ho veis, carrers amples i quadriculats, una plaça d'armes de més de 10.000 m² i amb una església quasi fora del poble.

D'altra banda, els pobles solen néixer a un lloc concret, al voltant de la seva església, i van creixent a mesura que augmenta la gent que l'habita; però aquest no és el cas des Castell. La nostra vila ha tingut tres ubicacions.

La primera era un conjunt de cases i casetes bastides a fora del Castell de Sant Felip, no era altra cosa que açò que se'n diu un «arraval», sense cap ordre ni concert. Quan arriben els anglesos devers l'any 1708, ja se planteja fer una gran ampliació de la fortalesa (de pas recordarem que les dimensions del primer castell eren quasi exactament les mides d'aquesta esplanada) i fan enderrocar aquestes cases i es planifica una nova ubicació a on ara hi ha el cementeri, a una considerable distància del castell. Aquest nou arraval és de considerables mides, fins i tot més gran que Maó, que estava emmurallada i no podia créixer. Els habitants del nou arraval, que van arribar a ser més de 3.000, que habitaven més de 900 cases, no tenien necessitat de tenir muralles, atès que si venien maldades, entraven al castell i llestos.

Quan van arribar els francesos l'any 1756, l'artilleria havia progressat molt i la distància no va ser cap obstacle per plantar les seves bateries i assetjar el castell, fins a la seva rendició.

I, és clar, quan van tornar els anglesos, 7 anys més tard, van decidir que aquell poble tenia que ser traslladat més enfora, no fos que tornessin altres exercits i tornessin a bombardejar el castell i, hala petit, ja veus a l'enginyer militar Mackellar dissenyant el poble que ara

coneixem. I els pobres vilatans van haver de desmuntar les cases i tragar els materials, cantons, teules, portes i finestres a la nova ubicació; no crec que els soldats anglesos col·laboressin ni gens ni mica.

Per tant, així com els altres pobles van ser fundats a un lloc concret, Es Castell ha tingut no una ni dues, sinó tres ubicacions. Aquí no mus estem de minúcies. Tres pobles.

I ara vé lo més bo. Àngel Ruiz i Pablo, a «Per fer gana» va escriure: «Tots els pobles del món tenen un nom i qualcun dos; però que en tinguin tres, jo no en sé altre que el meu poble... Idò, no és ben bé així, Ruiz i Pablo no estava ben informat, ja que jo n'he trobat, al manco, 6. Tant el primer com el segon poble eren «L'arraval del Castell de Sant Felip» (el primer) però a l'actual ubicació els anglesos li van posar el nom del seu rei (George III) i es deia «George Town» (ja en tenim dos). Arribats els soldats del Duque de Crillon (que per cert era francès), primer ens consta que els padrons municipals citaven «Vila Jordi» (ja en tenim tres), traducció al llenguatge pla que utilitzava el poble. Més tard, es va baratar el nom del rei anglès pel del rei de les Espanyes, que era Carlos III, però posant un nom molt més ampol·lós «Real Villa de San Carlos» (ja en tenim quatre), que posteriorment se va simplificar deixant-lo en «Villa Carlos» (ja en tenim cinc) i, finalment, per consulta popular es va decidir que el nom oficial fos «Es Castell». En total sis noms. Hala petit, avam si un altre poble de Menorca pot presumir de noms.

Però els pobles no neixen com a plantes, ni creixen com a ullastres, sinó que són edificats per homes i dones, el que en podem dir la «població». I s'edifiquen a llocs on és possible menjar i viure, ja sigui del camp o de la mar i amb prou aigua clara per beure.

Per tant, més que la seva ubicació, els pobles són els seus habitants. I els seus habitants, normalment, no han nascut sempre al citat poble; tots hem estat «migrants», ja sigui arribant a l'Illa (Immigrants) o partint cap una altra part del món (emigrants).

Per regla general, Es Castell se diferencia dels altres pobles, especialment els de l'interior de Menorca, en el fet de què ha tingut tres entrades de gent d'una notable consideració i perfectament definibles.

La primera entrada és la dels anys 1555 cap amunt. Per omplir el nou castell, venen soldats de tota la península ibèrica i qualche mallorquí, pocs. Els llinatges d'aquesta tropa són purament castellans, andalusos, bascs, catalans i, fins i tot, portuguesos. I aquest fet ha condicionat la genealogia des Castell.

És prou sabut que el llinatge més freqüent a Menorca és el «Pons». Hi ha un *xiste* que diu que és molt raro que a una illa que no té rius, hi hagi tants de *Ponts*. Pons no ve de «Pont» (*Ponte* en llatí, sinó que ve de «Ponç» que és un nom propi. Recordeu aquell «Poncio Pilatos» que se rentava les mans. Idò, d'aquí ve el llinatge.

A tots els pobles «Pons» és, de molt, el més nombrós a tota l'Illa. A tota l'Illa?... No; entre els anys 1570 i 1945, any del meu naixement, as Castell el més nombrós és Preto. Dels 23.467 naixements controlats, 2.451 són Preto, més



UN POBLE: UBICACIÓ I NOMS

Es Castell deu ser l'únic poble de Menorca en què l'església no es troba en el centre de la població, ha tingut tres ubicacions diferents i ha rebut sis noms al llarg de la seva història

municipals, pels anys 50 del segle passat, as Castell hi havia dos saigs, en Manolo Galiana Ruiz, nebot d'Àngel Ruiz i Pablo, i José Elizondo Torres, conegut per *Pepe Seni*, els dos nats as Castell l'any 1908. Val a dir que els orígens dels dos saigs eren, per part d'en Manolo de Vilajoiosa i de Maó i els d'en *Pepe Seni* venien de Zumbillo (Navarra) i de Ciutadella. Com podedeu veure, una variada distribució.

En Manolo vivia a una casa municipal i crec recordar que caminava un poc coix i, per tant, el seu aspecte encara que seriós no era massa «marcial» que en diuen.

Pel contrari, en *Pepe Seni* era més esvelt i duia millor l'uniforme, essent l'encarregat principal de fer el so de trompeta i dir allò de «*por orden del señor alcalde se hace saber...*». Ho he dit en castellà de Castella perquè era com era costum i obligació i, a més, la cosa de dir «*alcalde*» era perquè fins que no va arribar